

La resiliència:
generar oportunitats de vida
Jordi Grané Ortega

ARTICLES DE REFLEXIÓ

COL·LECCIÓ ARTICLES DE REFLEXIÓ FEDAIA, Federació d'Entitats d'Atenció i d'Educació a la Infància i l'Adolescència

Número 4: **La resiliència: generar oportunitats de vida**

Edita

FEDAIA, Federació d'Entitats d'Atenció i d'Educació a la Infància i l'Adolescència

www.fedaia.org

fedaia@fedaia.org

Autoria

Jordi Grané Ortega

Coordinació de la col·lecció: FEDAIA

Disseny i maquetació: Laurel XXI

Se'n permet la reproducció, la distribució i la comunicació pública sempre que se'n citi el títol, l'autor i l'editor, i que no es faci amb fins comercials.

Les opinions expressades en aquesta publicació són responsabilitat dels autors i no reflecteixen necessàriament la política i posicionaments de FEDAIA

Dipòsit legal: B 24997-2014

Barcelona, Novembre 2014

La resiliència:
generar oportunitats de vida
Jordi Grané Ortega

ARTICLES DE REFLEXIÓ

Sobre la FEDAIA

La FEDAIA és la plataforma que agrupa a Catalunya el conjunt d'entitats que treballen amb infants, joves i famílies en situació de risc d'exclusió social o desemparament. Nascuda l'any 1996, està formada per 94 entitats que atenen a més de 100.000 infants i 35.000 famílies a través de serveis en l'àmbit de l'acció social, l'educació, la formació prelaboral, la salut i l'atenció a les famílies. Cerquem avançar en els drets de la infància i l'adolescència, tant a nivell personal, social com polític, mitjançant un model d'actuació que garanteixi la qualitat de vida de la infància, l'adolescència i les famílies a Catalunya, especialment dels més vulnerables.

Al llarg d'aquests 18 anys de vida, la FEDAIA ha cercat contribuir en la millora de la qualitat de vida dels infants, adolescents, joves i famílies més vulnerables de Catalunya. En aquest àmbit, és l'agent social referent a Catalunya i treballa amb el suport, la col·laboració i el reconeixement de les diferents organitzacions del tercer sector i les diferents administracions competents. La FEDAIA és part del tercer sector social, d'importància creixent a Catalunya. Està formada per entitats no lucratives, destinades a combatre l'exclusió social i la pobresa de la infància, que actuen en el camp social.

Sobre la Col·lecció d'Articles de Reflexió FEDAIA

Amb l'objectiu d'aportar noves línies de coneixement, reflexions entorn a temàtiques que afecten a la infància, adolescents i famílies més vulnerables, i en definitiva, ampliar i dotar de discurs per avançar en la situació en què es troba la infància, FEDAIA ha iniciat aquesta col·lecció d'articles. Es van publicant periòdicament aquests reculls de reflexions i aportacions teòriques d'experts multidisciplinars que ens permeten tenir diferents punts de vista i així enriquir i actualitzar el nostre discurs.

En aquest quart número, es publica l'article de Jordi Grané, sota el títol: ***La resiliència: generar oportunitats de vida***

Sobre l'autor: Sr. Jordi Grané Ortega

Sóc el tercer fill de cinc d'un empresari amb molts alts i baixos: la vida del meu pare anava de la presó a períodes florents. Això significava que patíem moments de diàspora familiar i dispersió familiar. Vaig estar internat a la Salle de Tarragona amb set anys. Vivíem èpoques amb els meus avis i retornàvem amb la família. Vaig viure gairebé sempre a casa dels altres. Vaig tenir la sort de tenir persones que em van ajudar i acollir malgrat vaig passar moments molt durs. Molts intents de suïcidi a la família. Abans de l'adolescència, el meu pare ens va abandonar i ma mare ens va criar els cinc fills amb el sou de mestra. Vaig estudiar filosofia, sociologia i gestió pública venent cuines amb el meu sogre i jugant a futbol. Ara sóc assessor de l'Ajuntament de Barcelona.

Les anades i vingudes de la vida m'han proporcionat tres veritats existencials: la importància de la convivència (no cercar conflictes afegits), la creença en les persones i la possibilitat de créixer davant l'adversitat (la resiliència). Ara explico històries sobre aquestes veritats.

LA RESILIÈNCIA: GENERAR OPORTUNITATS DE VIDA

Jordi Grané Ortega

Cada segon que vivim és un moment nou i únic de l'univers, un moment que mai més tornarà... I què és allò que ensenyem als nostres fills? Doncs, els ensenyem que dos i dos són quatre, que París és la capital de França. Quan els ensenyem, a més, qui són? A cadascun d'ells els hauríem de dir: Saps qui ets? Ets una meravella. Ets únic. Mai abans hi ha hagut un infant com tu. Amb les teves cames, els teus braços, amb l'habilitat dels teus dits, amb la teva manera de moure't. Potser arribis a ser un Shakespeare, un Miguel Àngel, un Beethoven. Tens totes les capacitats. Sí, ets una meravella. I quan creixis, seràs capaç de fer mal a un altre que sigui com tu, una meravella? Has de treballar com tots hem de treballar per fer el món digne dels seus fills.

Pau Casals

INTRODUCCIÓ

La primera vegada que vaig sentir parlar de la resiliència va ser gràcies a la Doctora Anna Forés fa força anys. Pel meu aniversari em va regalar un llibre petit i prim que em va captivar des de les seves primeres lletres. Amb un títol suggeridor *"La resiliència o el realisme de l'esperança"* i amb un subtítol encara més impactant: *"Ferit però no vençut"*, el seu autor, Stefan Vanistendael, em va endinsar en un món totalment desconegut fins aleshores: **el món dels infants resilents**.

Recordo que el vaig llegir d'una tirada fins ben entrada la nit. L'endemà vaig trucar a la Doctora Forés per donar-li les gràcies i li vaig etzibar tot eufòric: «Això de la resiliència serà una revolució tant en l'àmbit de les ciències socials com en l'àmbit de l'acció social». L'Anna va riure i va sentenciar amb la seva modèstia característica: «Sabia que t'agradaria molt.»

Vam començar a capbussar-nos en el concepte, en el seu potencial i en la seva aplicació. Després va tenir lloc la col·laboració d'ambdós en conferències, xarrades i seminaris sobre la resiliència, i el fet de compartir l'autoria en llibres sobre aquesta temàtica.

Temps més tard, ambdós seguim creient en **la màgia de la resiliència i el seu tarannà renovador**. Com esmenta el gran filòsof Ludwig Wittgenstein: **revolucionari serà aquell que pot revolucionar-se a si mateix**. Esdevingui la resiliència un capgirament o no, el que és cert és que les nostres vides s'han revolucionat a l'entorn d'aquest concepte. I tot va canviar una nit en que els ulls em van brillar.

LA RESILIÈNCIA COM A PROCÉS DE GENERACIÓ DE VIDA

Boris Cyrulnik, el pare i poeta de la resiliència, inicia el seu llibre autobiogràfic amb una frase molt colpidora: "He nascut dues vegades" (Cyrulnik, 2014). La primera vegada no estava allà i va tenir lloc quan el seu cos va ser portat al món al 1937. El seu segon naixement sí que està gravat a la seva memòria i té a veure amb el fet d'aconseguir fugir dels homes armats que envoltaven el seu llit i que el volien matar. Tenia sis anys i l'empaitaven els nazis.

En la visió més tradicional, s'explica la resiliència com un procés de reconstrucció humana. Així, la resiliència és la capacitat humana que permet la recuperació després d'haver patit una adversitat, que permet la recuperació després d'afrontar una crisi o que possibilita sobreviure després d'un trauma. En consonància amb la literatura ortodoxa, també nosaltres (Forés, Grané, 2008) sovint hem definit la resiliència com un procés de reconstrucció humana: **la resiliència és la capacitat humana d'afrontar, de sobreposar-se a una adversitat i sortir-ne enfortit o transformat**. Per tant, parlem de resiliència quan una persona retorna a la vida després d'haver patit un trauma; quan una persona com el petit Boris neix per segona vegada després d'haver patit la persecució nazi. El Dr. Jorge Barudy i la Maryorie Dantagnan anomenen resiliència secundària a aquest procés de reconstrucció humana.

Però des d'una visió més agosarada i avantguardista, del propi procés de néixer també en podem dir resiliència. És a dir, quan els infants són portats a la vida per primer cop també en podem dir **procés resiliència**. És el cas del petit Boris quan va néixer per primera vegada al 1937. El Dr. Jorge Barudy i la Maryorie Dantagnan anomenen resiliència primària a aquest procés de construcció humana. La resiliència primària és la capacitat dels infants de fer front als desafiaments d'esdevenir humà en néixer.

No n'hi ha prou en que neixi un infant, cal portar-lo al món. Això vol dir que per arribar a ser nosaltres mateixos com a éssers humans, no tenim cap més remei que estar amb els altres. Dit d'altra manera, un nounat no pot sobreviure sol, només podrà tenir la possibilitat d'esdevenir humà amb plenitud si es desenvolupa en una trama de vincles afectius segurs i sans teixits al seu voltant. Els infants neixen amb aquesta necessitat de sentir-se segurs i protegits per adults significatius que els hi proporcionen cura. Des d'aquesta seguretat d'un vincle afectiu, aleshores, els infants poden llançar-se a explorar el món inhòspit que els envolta.

Per assolir aquesta trama de vincles afectius segurs, els infants necessiten inserir-se en un model de relacions afectuoses, estables, amb regles i límits adequats i clars. Els infants necessiten gaudir

de bons tractes d'una forma natural i permanent, necessiten ser embolcallats per la capacitat empàtica d'alguns adults significatius i també necessiten gaudir amb models de cria adients. **Quan es faciliten els contextos socials i afectius possibilitem el desenvolupament de la resiliència primària i facilitem l'emergència de la resiliència secundària. En resum, els infants necessiten gaudir d'una parentalitat social sana, competent i ben tractant per part d'algun adult significatiu si volen assolir un sa desenvolupament afectiu, cognitiu i social.**

Existeix un paral·lelisme evident entre la resiliència primària i la secundària. Ambdues visions fan referència al mateix procés: el procés de generació de vida. Per això podem afirmar que **la resiliència és una metàfora que té a veure en aprendre a viure, ja sia en referència al primer néixer o el segon néixer, que esdevé després d'enfonsar-se en les tenebres i reprendre la vida en una pròrroga de la mateixa. Des d'aquesta perspectiva generativa, la resiliència té a veure amb dur a terme un projecte de vida constructiu.**

Quan parlem tant de construcció com de reconstrucció humana; quan parlem tant de teixir la vida del nou-nat com tornar a teixir la vida després de patir una adversitat; quan parlem tant de dinàmica constructora de la vida com de dinàmica reparadora de la vida; en definitiva, quan parlem tant d'iniciar com en reprendre el procés de desenvolupament humà, ens estem referint a un procés que anomenem la **resiliència generativa**.

En el nostre primer llibre (Forés, Grané 2008) ja vam anomenar la resiliència com la metàfora de les possibilitats, una metàfora que construeix futurs possibles per als infants sobre l'esperança humana i l'assoliment de la felicitat. La resiliència generativa fa referència, precisament, a la nostra capacitat humana de viure, fa referència a tot allò que consisteix en promoure la vida i generar la felicitat dels infants. **El concepte de resiliència generativa fa referència a la convicció que la felicitat infantil esdevé un procés de construcció social que consisteix en donar arrels als infants i proporcionar-los al mateix temps les ales que els portaran cap una vida d'oportunitats.**

Etimològicament la resiliència prové del llatí "resilio" que significa tornar enrere, tornar d'un salt o rebotar. Però la resiliència generativa entesa com el procés d'aprendre a viure ens ensenya que la resiliència és més que resistir. És més aviat saltar més que rebotar. Tornar a un estat inicial és impossible, més aviat vol dir saltar cap a endavant, créixer cap a quelcom nou. La resiliència és més ampla que la adaptabilitat que només és un dels seus elements. La resiliència generativa també va més enllà de la resistència, més enllà de la robustesa o solidesa en bon temps o mals temps. Més aviat té a veure amb generar oportunitats de vida per als infants.

S'acostuma a utilitzar el mite de l'au Fènix com a exemplificació d'aquest procés resilient des d'un punt de vista més tradicional. Es tracta de la versió grega d'un mite egipci. Segons aquest mite, l'au Fènix és una au de la grandària d'una àguila, d'esplèndids colors roig ataronjat i groc

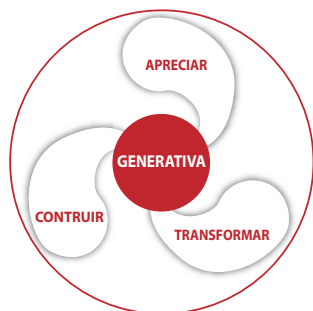
incandescent. Cada cop que es mor aquesta au fabulosa, que es consumeix pel foc cada 500 anys, reneix de les seves pròpies cendres i torna al seu estat inicial. Aquesta és la idea clau subjacent a la visió més anglosaxona: la resiliència té a veure amb homeòstasis, amb un retorn a la situació inicial després d'haver patit una ferida. Sota aquesta orientació, la resiliència és quelcom semblant a un procés d'adaptació positiva o procés de resistència.

Manllevar el sentit del concepte de resiliència en l'àmbit de l'agricultura ens apropa més al seu significat generatiu. Es diu que una terra és resilient quan després d'un incendi la flora i la fauna es recupera, torna la vida, encara que no de la mateixa manera que abans. Sovint apareix una nova flora i fauna, potser més belles però diferents.

El mite de la Hidra de Lerna és força diferent del mite de l'au Fènix. En la mitologia grega, la Hidra era un antic ésser amb forma de serp amb múltiples caps que vivia prop del llac de Lerna, a tocar d'Argos. Per cada cap que li cercenaven, li naixien dos més. El dany li anava bé. Hèracles la va matar en el segon dels dotze treballs. Com ho va fer? Va impedir que es recuperés cauteritzant els monyons que s'acabaven de tallar per a impedir que es regenerés. En aquest segon mite, la idea clau subjacent és força diferent: la resiliència té més a veure amb el creixement després d'haver patit la ferida. **Sota aquesta orientació més generativa, la resiliència és quelcom més que un adaptació positiva; té a veure amb la metamorfosi, té a veure amb generar quelcom nou que sorgeix.**

El triskell celta és un símbol geomètric i curvilini format per una hèlice de tres braços en espiral que s'uneixen en un punt central configurant aquesta forma d'hèlice. Segons la cultura celta, el triskell representa l'evolució i el creixement.

Hem aprofitat aquest símbol celta per il·lustrar aquesta visió generativa de la resiliència a partir de tres eixos: la resiliència generativa és un procés interactiu d'un infant amb el seu context humà on les persones significatives saben apreciar i potenciar allò que funciona bé en ell, saben construir i recrear espais per les seves oportunitats de vida, i també saben transformar i enfortir els vincles relacionals que l'envolten.

UNA MIRADA NOVA QUE CERCA BELLESA I PROMOU ULLS BRILLANTS

Benjamin Zander és el prestigiós director de l'Orquestra Filharmònica de Boston i destacat intèrpret de Mahler i Bruckner. També és un reconegut professor del Conservatori de New England. Darrerament, s'ha convertit en un apreciat orador de gran prestigi en el món de les organitzacions. Segons Zander, **existeixen dos mons completament separats: el món quotidià de les mesures i l'univers d'allò possible o de les possibilitats**. El primer món assoleix significació per les mesures del jo calculador: els judicis, els graus, els paràmetres, les comparacions i les balances en són les seves eines. L'objectiu de l'ésser humà en aquest món de les mesures és assolir l'èxit en un univers replet de perills i escassetats. És un món ple de competència, dominació, control i jerarquia on impera la culpa, l'amenaça i el fracàs. Contràriament, l'univers de les possibilitats s'estén més enllà del món quotidià de les mesures per incloure el món generatiu on sorgeix la vida i on es crea l'abundor. En aquest món no hi ha èxit o fracàs: hi ha contribució i valor afegit (Zander 2001).

Segons aquest afamat director, **és mitjançant els nostres gestos, la nostra actitud i les nostres paraules que apostem per quin món impera. Depèn de nosaltres reconèixer l'existència del món de les mesures i contribuir a instaurar el món de les possibilitats**.

En les seves conferències, Zander esmenta que va copsar el seu paper com a director d'orquestra quan, allunyant-se del món de les mesures, va descobrir que la seva tasca principal consistia en despertar les possibilitats de les altres persones de l'orquestra, d'extreure el seu poder d'interpretar música. «I com descobreixes que ho estàs aconseguint?» es pregunta Zander. «Mirant els ulls de la gent», contesta. Si el seus ulls estan brillant és que ho estàs aconseguint.

La resiliència generativa té a veure en fer brillar els ulls dels infants. I això vol dir allunyar-nos del món de les mesures per endinsar-nos en una tasca de descobriment de les possibilitats dels infants. Es tracta de generar les seves capacitats, les seves fortaleeses, els seus punts forts, els seus recursos, els seus desitjos i els seus projectes de vida. I com sabem si ho aconseguim? Ens podem preguntar. Ho sabrem si en els seus ulls comencen a aparèixer petites espurnes de brillantor.

Potser la resiliència no ofereix noves tècniques d'intervenció, però sí ens inspira a veure la quitxalla d'una altra manera. Potser discutirem la seva base científica i la reduïrem a observacions d'històries de vida d'infants. Tot i així, val la pena apostar per la resiliència perquè apropa la vida als infants, els arrela més a la vida. Explorar la resiliència té més a veure amb construir una saviesa de vida que possibilita fer brillar els seus ulls.

Conèixer les seves potencialitats i la bastida teòrica de la resiliència generativa ens permet dur a

terme una pràctica professional renovada, més centrada en la humilitat i en la prudència. La resiliència generativa també ens convida a qüestionar les nostres certeses i les nostres pràctiques perquè ens empeny a mirar d'altra manera els infants amb els que interactuen. El psicòleg Carl Rogers deia davant la relació d'ajuda: sóc capaç de veure a l'altra individu com una persona que esdevé o estic fortament condicionat pel seu passat i pel meu? Edgar Morin, el pare del pensament complex, afirma rotundament que **no es pot reduir l'infant a allò que és el seu problema, a un cas. No es pot reduir l'ésser humà a la part més petita d'ell mateix, ni al fragment més dolent del seu passat. Perquè ni el destí, ni la ferida, ni el trauma ens determinen.**

Allò bonic no són els ulls, sinó les mirades. Les persones professionals tenen un paper molt important en el sorgiment de la resiliència generativa. Recordem que la bellesa es troba en els ulls de la persona que mira. Poden ser tutors de resiliència conscients o no conscients. Si no fan cas al seu jo calculador, les persones professionals tenen a les seves mans el poder de ser insufladors d'ànima i fer brillar els ulls dels infants.

La resiliència generativa significa no centrar-se només en els termes deficitaris d'adversitat, trauma o crisi. Es tracta d'anar més enllà i bandejar de la definició de resiliència aquests conceptes. Aleshores, obtenim una definició de resiliència generativa com la següent: **és la capacitat humana de sotmetre's a una transformació, un canvi profund o un creixement sense que la crisi, l'adversitat o el trauma tinguin lloc o abans. La resiliència seria la capacitat humana de convertir les amenaces en oportunitats abans que les primeres esdevinguin una realitat.** La resiliència que anomenem generativa és l'art d'aixecar-se abans de la caiguda, d'aixecar-se abans que la crisi esdevingui. És l'art d'assolir la transformació abans que tingui lloc el canvi, abans que el canvi esdevingui una necessitat. La resiliència generativa és més aviat un hàbit, una pràctica, un assaig que algú desenvolupa. **En definitiva, la resiliència és la capacitat de generar possibilitats, de fer possible allò impossible.** Es tracta de donar veu al món de les possibilitats de Zander.

ELS MODELS DE PROMOCIÓ, MÉS ENLLÀ DEL PENSAMENT DEFICITARI

La veritable revolució científica que aporta la resiliència a l'univers de les ciències humanes es sustenta, en primer lloc, en la seva capacitat de validar models de promoció complementaris als models de risc; i en segon lloc, en contribuir a canviar la perspectiva deficitària del món per la mentalitat generativa del mateix.

Si la prevenció ha estat el parent pobre de les ciències humanes, la promoció és la gran

desconeguda. Ens han ensinistrat i sabem molt bé dissenyar intervencions que protegeixen l'infant però se'ns escapa la lògica de la promoció. És cert que comencem a entendre les accions de prevenció consistents en mitigar el risc, però ens costa molt endinsar-nos i entendre els models de construcció o de desafiament que promouen la felicitat de l'infant.

Cal restablir la salut tot guarint la persona malalta. Però aquest no és pas l'objectiu darrer d'un servei sanitari: la seva acció nuclear és assolir el benestar d'aquesta persona. De la mateixa manera, si apareix un forat en un pedaç de roba sabem molt bé que cal sargir-lo o apedaçar-lo, per descomptat. Estem començant a entendre que si aconseguim convertir la roba en un teixit més dúctil estarem prevenint el sorgiment posterior de futurs forats. Però la nostra imaginació s'atura en arribar a aquest punt perquè ens costa, fins i tot, prosseguir la metàfora per encabir les accions de promoció.

Els models de risc, hereus dels models biomèdics i d'enginyeria, són models reactius i de restauració que es fonamenten en disminuir el malestar. És cert que és necessari bandejar tot allò que provoca el patiment de l'infant, per descomptat. Però no n'hi ha prou per possibilitar que l'infant esdevingui feliç. Cal també incorporar per teixir la resiliència, els models de promoció que són models proactius i d'extensió que es fonamenten en promoure la felicitat de l'infant.

No estic aconsellant bandejar un model per substituir-lo per altres. Ambdós models hauran de ser presents si es vol promoure la resiliència en els infants. La diversitat de models enriqueix l'acció social. Contràriament, la defensa reduccionista i anquilosada de models només de protecció empetiteix l'acció social. Qui fa una defensa a ultrança del món de les mesures de Zander considera que dur a terme accions per disminuir el malestar pot ser assenyat; però, promoure la felicitat de l'infant colpejat suposa traspasar la línia vermella d'allò possible. Així, fins i tot, es pot considerar una barrabassada que els infants de centres oberts gaudeixin d'una sortida a PortAventura! **És bo recordar la capacitat terapèutica de la vida quotidiana.**

I com prosseguim la metàfora del tros de roba per encabir les accions de promoció? Fer més bonica la roba amb una coloració atractiva, fer-la més càlida o donar-li un millor caient. Totes aquelles accions que converteixen el tros de roba en quelcom més preuat que cal cuidar i no esquinçar, introdueixen les accions de promoció en la metàfora. Això significa que **conrear en els infants la satisfacció, l'alegria, l'esperança, l'optimisme, la capacitat d'estimar, la valentia, la sensibilitat, la perseverança, el perdó, l'originalitat, l'espiritualitat, la diversió, la saviesa, entre d'altres, són accions proactives que promouen la seva felicitat i possibiliten que l'infant esdevingui feliç, malgrat les desgràcies que ha viscut.**

Deia abans que **la resiliència contribueix a instaurar el pensament generatiu tot anant més enllà del pensament deficitari**. La perspectiva deficitària i les seves corresponents creences es troben molt arrelades a la nostra actitud quotidiana de procedir en el món. Malauradament, sovint pensem i intervenim sota aquesta lògica deficitària. Aquest fet es deu al nostre ensinistrament deficitari. **Ens han ensenyat a focalitzar la nostra atenció en la part deficitària de la realitat. Els éssers humans ens considerem éssers especialment hàbils per a solucionar problemes. Des d'aquest prisma, acostumem a percebre la realitat com a una multitud de problemes que cal solucionar. La intervenció deficitària se centra només en resoldre els problemes, les mancances, les necessitats o els dèficits, en arreglar allò que no funciona, en corregir els mals o revertir els excessos. I això a vegades cal fer-ho. Però no és l'única manera de procedir ni a vegades, les més adients.**

Hem de recordar que, quan focalitzem la nostra atenció en alguna cosa o fet, aquesta cosa o fet es converteix en realitat. Si anem per la vida buscant problemes o quelcom que no funciona, ho trobem. Si es pensa que un infant és irrecuperable, se'l converteix en irrecuperable. Un món de problemes és una possibilitat i no pas una realitat. Estem en el món de les contingències. Si bé és cert que no podem ser persones ingènues tot negant que existeix un món deficitari, hem d'admetre que emfatitzar-lo suposa ja haver escollit, ja suposa haver apostat. Boris Cyrulnik ho anomena el biaix del professional: a vegades recollim només els casos amb problemes. Això suposa focalitzar la nostra atenció sobre els dèficits, les desviacions, les necessitats, les anomalies o les malalties dels infants.

La mentalitat generativa es centra, precisament, en l'art de crear ans que en l'art de solucionar. Si dèiem que la intervenció deficitària parteix de la premissa que "la vida és un problema a resoldre", la intervenció generativa, contràriament, es fonamenta en la idea de que la "vida és un misteri a viure". **L'art de crear allò possible comença amb la capacitat de generar possibilitats.**

El supòsit bàsic del pensament generatiu ens diu que en qualsevol infant o situació protagonitzada per un infant és possible trobar elements que funcionen bé, per molt petites o insignificants que semblin. Cada sistema funciona en algun grau: sempre és possible rastrejar les fortaleses, els assoliments atansats o les oportunitats a aprofitar. Deixar enrere aquesta aproximació deficitària, suposa emfatitzar la capacitat de construir, en potenciar allò que funciona bé i expandir-ho. Així podem construir mons alternatius a vessar d'oportunitats pels infants.

LES RETÒRIQUES DE SOLIDARITAT I ESPERANÇA

Boris Cyrulnik esmenta que el seu silenci va durar 40 anys. Només transcorregut aquest temps s'atreveix a escriure la seva autobiografia per explicar el seu segon naixement (Cyrulnik 2014 i Cyrulnik 2010). Segons Cyrulnik, la seva vida constata que **els dos factors de promoció de la resiliència més preuats són el vincle segur i la possibilitat de verbalitzar.**

La resiliència es teixeix a partir del suport afectiu i en trobar sentit al desastre gràcies als relats familiars i culturals. L'efecte del trauma varia segons les reaccions familiars, les institucions i els mites. La invitació al silenci o a la paraula, el suport afectiu o el menyspreu, l'ajuda social o l'abandonament o l'estigmatització, poden promoure o entorpir el procés resiliència. En definitiva, si un infant colpejat és abandonat, i no té suport afectiu, social, verbal, cultural, és molt difícil que el procés resiliència es desenvolupi.

Els éssers humans no podem viure sense històries. Els éssers humans ens teixim al voltant de relats d'esperança o de vergonya. Cap relat és innocent, però tot relat pot esdevenir una iniciativa d'alliberament. La llibertat s'assoleix quan una persona recupera ser autora de la seva pròpia història i les pròpies accions.

La ferida de l'infant tindrà una significació diferenciada segons quin sigui el relat estructurat que l'expliciti. Aleshores el patiment pot esdevenir obra d'art o motiu de vergonya. Hi ha cultures on la resiliència es fa més difícil perquè proporcionen humiliació i aïllament i no permeten relats que donin sentit al caos, no possibiliten la conversió d'allò lleig que li ha passat a un infant en una història de bellesa. **Calen paraules que curin, cal tornar a narrar els fets per oferir una nova lectura que allunyi els infants colpejats de la vergonya i els faci sentir orgullosos.**

Tots els infants ferits de l'ànima cerquen l'efecte protector del silenci. Però no escullen el silenci, és el seu context que els fa callar o els permet parlar. La cultura esculpeix el psiquisme dels infants. Quan les paraules resten gèlides, roman el silenci. Contràriament, quan el context cultural es suavitzava i es desgelen les paraules, l'infant podrà dur a terme una revisió resiliència de la seva biografia en clau d'esperança i retornar a la vida.

Els tutors de resiliència que la cultura disposi al voltant dels infants hi tindran un paper molt important en aquest procés, perquè són persones que ajuden a reescriure aquests relats. El seu poder de conversa pot contribuir a teixir nous futurs d'il·lusió per als infants. En definitiva, **els infants necessiten un mantell de paraules que els envolti per a poder construir un projecte de vida esperançador. És així com les paraules esdevenen una estructura afectiva que permet que un infant recobri el viure. La retòrica d'esperança es converteix en font de vida.**

Un infant que pateix esdevé un espantaocells, un espectre que té només un tros de fusta en lloc de cor i un manyoc de palla sota el barret que el permeten resistir, sobreviure i patir menys. Aquest procés és anomenat la resistència resilient pel Dr. Jorge Barudy i la Maryorie Dartagnan. Però manca que aquest espantaocells es trobi algun adult significatiu que li insuflí ànima perquè pugui retornar a la vida. Aleshores la resistència resilient donarà lloc al procés resilient.

I el fonament de tot plegat d'aquest procés resilient és l'estima: considerar l'infant com un legítim altre (com afirma el prestigiós biòleg Humberto Maturana). La capacitat de donar i rebre afecte és la font de la resiliència. Malgrat tot el que s'ha ensenyat fins ara, la característica fonamental de l'ésser humà no és la violència sinó l'altruisme i l'amor. Com diu el sociòleg i economista Jeremy Rifkin, cal replantejar-nos l'antiga creença que l'ésser humà és agressiu, materialista, utilitarista o interessat: la nostra civilització és veritablement una civilització empàtica (Rifkin 2014). Per això és bo establir la triada resilient com a una pauta senzilla d'acció: cal estimar, cooperar i compartir perquè un infant esdevingui humà al néixer o al renéixer.

Quan l'infant és el centre de les relacions d'estima, de bon tracte i solidaritat, quan les xarxes d'estima i seguretat envolten l'infant, quan les comunitats o les petites tribus estableixen llaços invisibles de calidesa humana que l'abracen, aquests vincles de resiliència permeten que un infant deixi de ser una cosa, un espantaocells, i esdevingui un ésser humà.

Les relacions càlides, confiades i comprensives són fonamentals per al benestar i la felicitat de l'infant. L'estima permet cicatritzar les ferides i també són la base fonamental per esdevenir humà. Sense afecte tot s'atura, com esmenta Boris Cyrulnik. Sovint jo afegeixo: amb estima tot avança. És el valor terapèutic de l'amor. Un infant sense aquest embolcall afectiu, no sobreviu.

La resiliència és un procés complex (etimològicament complex vol dir allò que està entreteixit), efecte d'una interacció de l'infant amb el seu entorn humà. No oblidem que el trauma és una relació. L'art de la relació és fonamental per teixir resiliència. Tots naixem en comunitats i ens criem en comunitats de vida que en cert grau també esdevenen comunitats de sentit. Aquestes tribus de sentit i de vida constitueixen els camps base emocionals que permeten sentir-se segurs i sentir-se capaços als infants per explorar el món inhòspit i convertit-lo en una llar amb caliu.

És així com podem afirmar amb contundència que la negligència afectiva, la negligència d'una família alterada, la negligència institucional i la negligència cultural són els pitjors maltractes infantils que una societat no es pot permetre si vol ser decent. El filòsof jueu Avishai Margalit ha construït la seva filosofia moral a partir de la premissa següent: una societat civilitzada o una societat decent és aquella en què les seves institucions públiques o privades no humilien cap ciutadà i on els ciutadans no s'humiliïn els uns als altres (Margalit 1997). **En una societat decent, la dignitat i els drets dels infants han de ser responsabilitat de les institucions i de la ciutadania.** És cert que la

resiliència ha d'inspirar la política social, però també ens hem d'assegurar que la resiliència mai substitueixi la responsabilitat de la política social en teixir relats i accions que contribueixin a la felicitat dels infants si el nostre objectiu és una societat decent.

EL DESAFIAMENT QUE PERMET CRÉIXER

Hansel i Gretel és un conte de fades alemany recollit pels Germans Grimm. Tots coneixem més o menys la seva trama. Hansel i Gretel són els fills d'un pobre llenyataire que és convençut per la seva nova dona perquè els abandoni al bosc, doncs no tenen per menjar. Perduts en el bosc després que els ocells es mengin les engrunes que havien deixat de senyal per tornar, ambdós germans van a parar a una casa feta de pastissos i sucre moreno. Allà hi habita una bruixa que tanca Hansel en una gàbia i pren Gretel com a serva. Cada dia la bruixa comprova si Hansel s'engreixa per menjar-se'l. Però aquest li ensenya un os esquifit en lloc del seu dit. Quan la bruixa decideix passar a l'acció i cruspir-se el nen, Gretel aconsegueix ficar-la dins el forn. Després agafen els tresors que la bruixa guardava i tornen cap a casa seva. En arribar a casa descobreixen que la madrastra ha mort durant el seu captiveri. Varen menjar anissos i foren feliços perquè la misèria, per fi, havia desaparegut.

La bruixa del conte de Hansel i Gretel no aconsegueix el seu objectiu de menjar-se ambdós germans senzillament perquè els va menystenir. La bruixa actua segons la perspectiva deficitària que abans he esmentat: els infants són uns pobres desvalguts. Ai las! Pobrets nens! Quan diferent hagués acabat el conte de fades si la bruixa hagués actuat amb mentalitat generativa i no s'hagués refiat d'uns infants que van saber afrontar situacions desafiantes amb gran enginy. El conte res ens diu sobre si les repercussions del captiveri han afectat a ambdós germans.

Els contes de fades són relats afectius d'esperança. La major part d'ells són relats resilents amb una trama argumental molt identificable: el camí de l'heroi. Una persona colpejada per l'adversitat decideix o es veu abocat a iniciar un procés de transformació. Després de superar nombroses proves o desafiaments, sovint amb l'ajuda d'un mentor, l'heroi retorna a la vida més savi si cal.

En aquesta trama del camí de l'heroi, cal distingir les proves de la sotragada inicial (les entabanades a la bruixa de les repercussions del captiveri). No és el mateix el trauma que la prova i cal saber-les distingir. Molta gent pateix traumes. En canvi, tothom ha de suportar proves o dificultats. Per a parlar de trauma, és necessari haver mort, esdevenir un espantaocells. En canvi, seguim sent nosaltres mateixos en la prova. No estem ni morts ni esgarrats.

Les proves o els desafiaments, fins i tot, permeten el creixement. Els traumes, si ens els podem estalviar, millor. Contràriament, l'absència d'estimulacions és dolent per al creixement dels infants.

El lema seria molt senzill: posa dificultats a la vida si vols créixer. I tan de bo el trauma mai truqui a la teva porta per enfonsar-te a les tenebres!

Educar als fills és cada dia més difícil perquè l'educació consisteix en encertar en un equilibri precari. Per educar cal dur a terme un moviment incert de compaginar l'assumpció de riscos per part de l'infant amb l'audàcia de la vigília llunyana però sempre atenta dels adults significatius. Cal introduir els desafiaments i els reptes adients per a possibilitar el creixement de l'infant, però sense deixar d'estar a l'aguait. Cal seguir l'infant en lloc de precedir-lo a qualsevol preu.

Si no s'encerta en aquest equilibri precari podem caure en el parany de la sobreprotecció. Qui més intenta ajudar són aquells que més acaben perjudicant. Els sobreprotegits són aquells bebès gegants que viuen dins de bombolles on l'amor els ha donat dret a tot. Són infants adormits i aïllats del món, però tirans que, quan desperten en esclatar-se la bombolla, alcen el dit acusador tot cercant aquell adult significatiu que no els ha preparat per viure fora de la bombolla. Els que pateixen aquesta mancança daurada desenvolupen un procés de no-resiliència.

Els infants no són passius, són coautors del seu projecte vital. Tot infant ha d'esforçar-se si vol desenvolupar un projecte de vida reeixit. Cal reivindicar la cultura de l'esforç que el postmodernisme consumista ha foragitat com a valor. Si s'ajuda massa a un infant, se l'ensenya a rebre; mentre que si se'l responsabilitza i se l'estimula a ser protagonista de la seva vida, aprèn a donar i a integrar-se. Un cop més, trobem l'equilibri precari.

La cultura de l'esforç és reivindicada per la psicòloga de l'aprenentatge Carol Dweck. La principal idea de Carol Dweck és que **l'èxit o el fracàs no depenen tant de la capacitat innata com de la disposició mental davant les seves capacitats i el seu propi talent**. Segons Carol, existeixen dues mentalitats: la prefixada o rígida, i la de creixement (Dweck 2007).

Les persones amb una mentalitat prefixada o rígida creuen que la intel·ligència és estàtica, que roman esculpida en marbre i que és immutable. Des d'aquesta perspectiva, l'esforç no val la pena i només tradueix la tinença d'una menor intel·ligència. L'infant educat amb aquesta mentalitat rígida acostuma a lluir la seva intel·ligència. L'èxit dels altres és una amenaça per un mateix i el fracàs només traspua impotència.

Contràriament, les persones amb una mentalitat orientada al creixement veuen la vida com un ventall d'oportunitats i de reptes per a millorar. Segons aquesta mentalitat, la intel·ligència és apresada. L'infant educat amb aquesta mentalitat de creixement desitja aprendre. Per a ell, l'esforç significa un èxit més gran. Els èxits dels altres és quelcom a celebrar i el fracàs no és rellevant perquè de les crítiques se n'aprèn.

Els adults significatius són responsables d'instaurar una mentalitat o altra mitjançant el seus relats i els seus missatges. És molt diferent si s'elogia el talent o la intel·ligència de l'infant; o bé, es valora el procediment que ha utilitzat i l'esforç que hi ha dedicat. La resiliència generativa té molt a veure amb la mentalitat de creixement: es pretén que l'infant entomi el repte de convertir-se en el millor projecte de si mateix, tant si neix com si reneix.

La psicòloga Sonja Lyubomirsky ha investigat la felicitat des del punt de vista científic; és a dir, més enllà dels llibres d'autoajuda. Després de moltes investigacions, ha arribat a la conclusió que **la felicitat és possible i que la felicitat duradora també és possible** (Lyubomirsky 2008). Aquesta autora afirma que **la felicitat no és pas quelcom que s'ha de trobar. Més aviat és quelcom que es construeix: la felicitat es genera**. Per Lyubomirsky, la felicitat es troba a les nostres mans: ser feliços depèn de nosaltres mateixos. Però, també afegeix que no hi ha felicitat sense esforç. Si volem aconseguir ser feliços, el creixement ha d'anar acompanyat d'esforços sostinguts i molta dedicació. El rendiment expert es calcula que és el resultat d'unes 10.000 hores d'esforç. En resum, viure i esdevenir feliç no és pas una tasca senzilla.

EPÍLEG. IBTIHAL: L'ERA DE LA RESILIÈNCIA

Cada època té les persones protagonistes que li són pròpies. Així, l'Era Industrial ha tingut com a protagonistes els treballadors fabrils, els també anomenats treballadors de coll blau. Traspassada l'Era Industrial, l'Era de la Informació sembla ser l'època imperant. En l'Era de la Informació, els treballadors fabrils de coll blau han estat substituïts pels treballadors de coll blanc, també anomenats treballadors del coneixement: són les persones advocades, les metges, les comptables, les informàtiques, les enginyeres, les executives... són la gent que sovint han estudiat un MBA (Master in Business Administration).

La crisi actual va més enllà de ser una mera crisi financera o estrictament econòmica. Estem assistint a una gran transformació àmplia i fonamental de l'ordre econòmic i social que probablement comportarà repensar tot plegat. Això ens pot indicar que l'Era de la Informació potser comença a agonitzar. I això també suposarà que una nova època comenci a despuntar i substituir l'Era de la Informació. Quina serà aquesta nova Era? Qui serà el protagonista en aquesta nova època? Alguns autors coincidim en que el futur es troba en mans de la gent agosarada, de la gent que s'atreveix a fer coses noves i diferents. Si això és així, en aquesta nova època no servirà de res haver estudiat un MBA perquè serà l'època dels artistes.

Serán els temps de les persones generadores de futur, de la societat creativa (Florida 2010). **Els**

narradors d'històries, els inventors, els dissenyadors, les persones que tenen cura dels altres, els inspiradors de sentit i de vida, les persones que pensen mitjançant visió global... seran els futurs protagonistes. Així, la preeminència dels treballadors de coll blanc serà reemplaçada en un futur no molt llunyà per les persones artistes que s'atreveixen a vestir amb mocadors bigarrats de colors nuats al coll. La nova època que despunta és l'Era de la Resiliència.

El pensador polonès Zygmunt Bauman afirma que en la nostra societat tots som artistes de les nostres vides, tant si ho sabem com si no, tant si volem com si no, i tant si ens agrada com si no (Bauman 2008). Precisament, les persones resilients són aquelles persones que reivindiquen ser protagonistes de la seva vida. Així entès, **el procés resilient consisteix en una tasca d'artesanía al voltant d'un guió biogràfic escrit com antidesfí. Les persones resilients lluiten per escapolar-se d'aquest suposat desfí fatal. Les persones resilients són les veritables artistes de la vida perquè contempen el seu propi projecte vital des de la generació de possibilitats més enllà de l'adversitat que els ha colpejat.**

Estem assistint al naixement d'una nova època, una nova època que protagonitzaran les persones artistes amb majúscules: les persones resilients.

Benvinguts a l'Era de la Resiliència!!

Ibtihal (nom d'una nena mutilada per la guerra que significa prec o súplica), un mural per la pau de la pintora/il·lustradora Carme Solé Vendrell que es troba a la biblioteca Joan Oliver de Barcelona.

Carme Solé Vendrell és una artista de l'Era de la Resiliència compromesa amb la defensa dels drets dels infants.

Ibtihal. Un prec: t'atreveixes a nuar-te un mocador bigarrat de colors al coll? Ens espera un temps on construir un món digne dels seus fills. Ens espera un temps on construir un lloc on els infants se sentin únics i meravellosos. I la recompensa no es farà esperar: als infants, els hi brillaran els ulls.

BIBLIOGRAFIA

Barudy, Jorge; Marquebreucq, Anne-Pascale. 2006. Hijos e hijos de madres resilientes. Traumas infantiles en situaciones extremas: violencia de género, guerra, genocidio, persecución y exilio. Gedisa: Barcelona.

Barudy, Jorge; Dantagnan, Maryorie. 2010. Los desafíos invisibles de ser madre o padre. Manual de evaluación de las competencias y la resiliencia parental. Gedisa: Barcelona.

Barudy, Jorge; Dantagnan, Maryorie. 2010. Los buenos tratos a la infancia. Gedisa: Barcelona.

Barudy, Jorge; Dantagnan, Maryorie. 2011. La fiesta mágica y realista de la resiliencia infantil. Gedisa: Barcelona.

Bauman, Zygmunt. 2008. L'art de la vida. Paidós: Barcelona.

Cyrulnik, Boris. 2002. Los patitos feos. La resiliencia: una infancia infeliz no determina la vida. Gedisa: Barcelona.

Cyrulnik, Boris. 2002. El encantamiento del mundo. Gedisa: Barcelona.

Cyrulnik, Boris. 2003. El murmullo de los fantasmas. Volver a la vida después de un trauma. Gedisa: Barcelona.

Cyrulnik, Boris. 2004. Del gesto a la palabra. La etología de la comunicación de los seres vivos. Gedisa: Barcelona.

Cyrulnik, Boris. 2005. Bajo el signo del vínculo. Una historia natural del apego. Gedisa: Barcelona.

Cyrulnik, Boris. 2005. El amor que nos cura. Gedisa: Barcelona.

Cyrulnik, Boris. 2007. De cuerpo y alma. Neuronas y afectos: la conquista del bienestar. Gedisa: Barcelona.

Cyrulnik, Boris. 2009. Autobiografía de un espantapájaros. Testimonios de resiliencia: el retorno de la vida. Gedisa: Barcelona.

- Cyrulnik, Boris. 2010. Me acuerdo... Gedisa: Barcelona.
- Cyrulnik, Boris. 2014. Sálvate, la vida te espera. Gedisa: Barcelona.
- Cyrulnik, Boris. 2001. La maravilla del dolor. El sentido de la resiliencia. Granica: Barcelona.
- Cyrulnik, Boris; et alter. 2004. El realismo de la esperanza. Testimonios de experiencias profesionales en torno a la resiliencia. Gedisa: Barcelona.
- Dweck, Carol. 2006. Mindset: How You Can Fulfill Your Potencial. Random House: New York.
- Forés, Anna; Grané, Jordi. 2008. La resiliencia. Crecer desde la adversidad. Plataforma Editorial: Barcelona.
- Forés, Anna; Grané, Jordi. 2012. La resiliencia en entornos socioeducativos. Narcea: Madrid.
- Florida, Richard. 2010. El gran reset. Nuevas formas de vivir y trabajar para impulsar la prosperidad. Paidós: Barcelona.
- Grotberg, Edith Henderson (Comp.). 2006. La resiliencia en el mundo de hoy. Cómo superar las adversidades. Gedisa: Barcelona.
- Guénard, Tim. 2003. Más fuerte que el odio. Gedisa: Barcelona.
- Barudy, Jorge; Dantagnan, Maryorie. 2010. Los buenos tratos a la infancia. Gedisa: Barcelona.
- Lyubomirsky, Sonja. 2008. La ciencia de la felicidad. Urano: Barcelona.
- Manciaux, Michel (comp.) 2003. La resiliencia: resistir y rehacerse. Gedisa: Barcelona.
- Margalit, Avishai. 1997. La sociedad decente. Paidós: Barcelona.
- Melillo, Aldo; Suárez Ojeda, Elbio Néstor (comp.) 2001. Resiliencia. Descubriendo las propias fortalezas. Paidós: Barcelona.

Puig, Gema; Rubio, José Luis. 2011. Manual de resiliencia aplicada. Gedisa: Barcelona.

Rifkin, Jeremy. 2014. La civilización empática: la carrera hacia la conciencia global en un mundo en crisis. Paidós: Barcelona.

Vanistendael, Stefan. 1997. La resiliència o el realisme de l'esperança. Ferit però no vençut. Claret: Barcelona.

Vanistendael, Stefan; Lecomte, Jacques. 2002. La felicidad es posible. Despertar en niños maltratados la confianza en sí mismos: construir la resiliencia. Gedisa: Barcelona.

Vanistendael, Stefan; e alter. 2013. La resiliencia y el humor. Gedisa: Barcelona.

Zander, benjamin; Zander, Rosamund Stone. 2001. El arte de lo posible. Paidós: Barcelona.

C/ Caballero nº 79, 1er B, 08014 Barcelona
Telèfon: (93) 336 72 65, Fax: (93) 263 55 10
fedaia@fedaia.org / www.fedaia.org

Amb el suport de:

Generalitat de Catalunya
**Departament de Benestar Social
i Família**

**Diputació
Barcelona**

Ajuntament de
Barcelona

Obra Social "la Caixa"